

Пад зоркай Венерай: лірыка кахання ў Максіма Багдановіча і Ніла Гілевіча

Максім Багдановіч і Ніл Гілевіч – пісьменнікі, якія ярка і непаўторна выявілі свой талент у розны час, але ў іх творчасці можна знайсці шмат агульнага. Абодва ўвайшлі ў гісторыю літаратуры як творцы ўніверсальнага характару, плённа займаючыся паэзіяй, прозай, публіцыстыкай, напісаннем крытычных артыкулаў і перакладчыцкай дзейнасцю. Гэта прызнаныя майстры мастацкай формы, тонкія знаўцы фальклору. Але найперш іх родніць нацыянальная ідэя і паэтызацыя любові да Бацькаўшчыны. Важнае месца ў творчасці абодвух паэтаў займае філасофская лірыка, звернутая да агульначалавечай праблематыкі. Паэтаў хвалююць адвечныя пытанні жыцця і смерці, вечнага і часовага, мацярынства, духоўнасці асобы і высокага прызначэння чалавека.

Шчырым лірычным пачуццём прасякнута інтымная лірыка М. Багдановіча і Н. Гілевіча. Нягледзячы на тое, што Максім Багдановіч пакінуў гэты свет маладым, ён напісаў шмат вершаў, прысвечаных каханню. На думку І. Навуменкі, “матывы кахання – дамінуючыя ў паэзіі М. Багдановіча. Такой канцэнтрацыі пачуцця кахання, яго пераходаў, пераліваў да Багдановіча беларуская паэзія шчэ не ведала. Паэт ведаў пра сваю грозную хваробу. Смерць маці пакнула ў яго душы незагойную рану. Можа, па гэтай прычыне тэма жанчыны, у прыватнасці вагітнай, той, якая дае пачатак новаму жыццю, так востра займала ўвагу паэта” [4, с. 33].

Увогуле, беларуская літаратура XIX і пачатку XX ст. не мела лірыкі кахання. Гэта прынёс М. Багдановіч Каханне ў паказе паэта – светлае пачуццё, якое выяўляе багацце ўнутрага свету чалавека, узвышае яго. Багдановіч усаўляе высокае і прыгожае ў асабістым жыцці чалавека: пару маладосці, “шчасце кахання”, сяброўства. Глыбінёй інтымных перажыванняў, прыгажосцю пачуццяў, гарманічнасцю зместу і формы вызначаюцца яго вершы “Маладыя гады”, “Раманс” (“Зорка Венера ўзышла над зямлёю”). Перакладзеныя на музыку, яны набылі сусветную вядомасць. Мяркуюць, што ў славутым “Рамансе” паэтычна ўвасоблена гісторыя кахання Максіма Багдановіча і Ані Какуевай. Твор упершыню быў надрукаваны ў зборніку “Вянок” у 1913 годзе, калі Аня ўжо выйшла замуж і стала жыла ў Пецябургу.

Як адзначае В. Ляшук, “у “Рамансе” паэтычныя думкі і пачуццё развіваюцца ў двух часавых вымярэннях: у тым, калі ствараўся верш, і ў ранейшым, з якім звязаны нараджэнне кахання, яго росквіт і вымушанае растанне, абяцанне кахаць у разлуцы і спадзяванне на памяць пра яго каханай” [5, с. 103]. У адзінае цэлае яднае гэтыя часавыя вымярэнні вобраз зоркі Венеры. Яна насуперак жыццёвым абставінам, якія раз’ядналі маладых людзей, уваскрашае каханне, дае мажлівасць нанова перажыць асалоду кахаць і быць каханым. Зорка Венера паўстае ў М. Багдановіча не толькі сімвалам пачуцця. Яна ўвасабляе ідэальнае, узвышанае, адпаведнае высокім сферам усёй светабудовы.

Ані Какуевай прысвяціў паэт і вершаванае апавяданне “Вераніка” з цыкла “Мадонны”. У цэнтры яго таксама каханне, якое нарадзілася і згасла, але дапамагло глыбей асэнсаваць высокае і прыгожае, што заключана ў мацярынстве і што цудоўна перадавалі мастакі эпохі Адражэння. Максім, які не зведаў мацярынскай ласкі, успрыняў праявы мацярынства ў Веранікі як ідэал хараства, створаны вялікім Рафаэлем: “І прад высокую красою, / Увесь зачараваны ёй, / Скланіўся я душою маёй, / Натхнёнай, радаснай такою, / А ў сэрцы хораша было, / Там запалілася цяпло” [1, с. 140]. Такім чынам, любоўныя матывы ў “Вераніцы” М. Багдановіча непасрэдна звязаны з рэнесанснай гуманістычнай традыцыяй, якая ўзвышала чалавека, узвялічвала яго духоўна-творчы патэнцыял.

Многія вершы, прысвечаныя Ані Какуевай, на жаль, засталіся ў чарнавых накідах паэта (Халодная, ясная ноч...”, “Вы так часта пазіралі ў люстру...”, “Больш за ўсё на свеце жадаю я...”, “Буду сніць і днямі, і ночамі”, “Муар” і інш.). У цэнтры ўсіх гэтых вершаў, якія Багдановіч хацеў аб’яднаць у асобны цыкл “Полюнь-травы”, – асабістая драма маладога паэта. Найбольш глыбока яна адлюстравана ў вершы “Муар...” напісаным у той час, калі Багдановіч даведаўся аб замужжы каханай, што надало твору трагічнае гучанне. У вершы на першым плане матывы раз’яднанасці духоўна блізкіх людзей: “У сэрцы боль: / Ніколі / З душою Вашай так не сальцеца / Мая душа. / Канец” [1, с. 424].

Гэтым распачна-малітоўным словам канец паэт падводзіць рысу пад сваім жыццём, якое страціла для яго сэнс і прывабнасць без духоўна блізкага чалавека. Верш напісаны ў форме верлібра, якая дала магчымасць Багдановічу шчыра і свабодна выказаць усе свае пачуцці.

І наадварот, у шэрагу вершаў, напісаных у апошнія гады жыцця (1916 – 1917) паэт уславіў маладосць і каханне (“Маладыя гады”, “Выйшаў з хаты. Ціха спіць надворак”, “Ужо пара мне дадому збірацца”, “Набягае яно” і інш.). У вершы “Маладыя гады” Багдановіч нават ідэалізуе маладосць, калі чалавек не перажывае “ні жуды, ні нуды”, а яго ўсяго забірае ў палон “слодыч кахання”. Паэт стварыў творы свой ідэал жаночага хараства: мілы тварык, залатыя касы і сіняватыя вочы. Паралельна ў вершы раскрываецца праблема духоўнай маладосці, калі чалавек і ў сталым узросце захоўвае ўсе лепшае, што характэрна для юнацтва. У вершы “Выйшаў з хаты. Ціха спіць надворак” таксама гучыць “хвала маладосці з яе аптымізмам, багаццем жаданняў, эмацыйным уздымам, верай у самога сябе – “маладосць не знікла, не прайшла” [5, с. 106].

Ужо перад самай смерцю М. Багдановіч напісаў адзін з самых жыццярэдасных твораў “Набягае яно...”, у якім апаэтызаваў трапяткое пачуццё, якое нават немагчыма назваць. Каханне ў вершы таемнае, адухоўленае. “Набягае яно вечарамі, ночамі”, вабіць і заманьвае, абяцае шчасце і радасць, заглядваючы ў вочы. Чароўная, сіняватая ноч, шапаценне кустоў узмацняюць у лірычнага героя жаданне кахаць і быць каханым. На першым плане ў творы сам вобраз каханья ў лірычна-абагульненай форме – як вобраз-мара, як ідэал.

Трагічныя абставіны жыцця паэта: смерць маці Марыі Апанасаўны і маленькай сястрычкі, смерць ад першых родаў другой жонкі яго бацькі Аляксандры Валожынай абумовілі трагічную танальнасць цыклу “Каханне і смерць”, які не ўвайшоў па невядомай прычыне ў “Вянок”. Усе вершы гэтага цыклу, акрамя першага “Хоць мы былі адны ў той час...” прысвечаны вагітнай жанчыне і яе гатоўнасці да самаахвяравання. Героіням вершаў “Пачуццю цёмнаму падлеглая...”, “Дзіцё, што ў коласе...”, “Пасля радзін ты ўсё штодня марнееш...”, “На могілках” даводзіцца плаціць за каханне самай вялікай цаной – жыццём, і ў гэтым трагічная наканаванасць і непаўторнасць лёсу. Аднак жанчына, верная пачуццю, мужа сустракае свой кон, не праклінаючы кахання: “І ведаеш, – табе мучэнні / І нават мо канец жыцця / Сабой накліча пры раджэнні / Ірвучыся на свет, дзіця” [1, с. 143].

На думку Л. Тарасюк, “мужнасць духу падтрымліваецца ў жанчыне адданасцю каханаму чалавеку, яе ахвярнасцю ў імя новага жыцця” [6, с. 41]. У вершах гэтага цыклу паэт стварыў дынамічны, драматычна напружаны малюнак перажыванняў, напоўнены трагічнымі прадчуваннямі.

Такім чынам, інтымная паэзія М. Багдановіча выяўляе розныя аспекты любоўнага пачуцця, паказвае яго багацце і разнастайнасць. “Лірычны герой паэта ўспрымае каханне як дарунак лёсу і як праяву маладосці, як такі стан чалавечага быцця, калі асоба адчувае паўнату і мнагазначнасць” [5, с. 107]. Большасць твораў інтымнай тэматыкі – гэта вершы-маналогі, калі паэт гаворыць ад лірычнага “я”. Выключэнне ў гэтым плане – вершаване апавяданне “Вераніка”. Лірыка кахання М. Багдановіча вызначаецца і жанрава-стылёвай разнастайнасцю, выкарыстаннем для перадачы эмоцый, выкліканых жаночай магіяй і характам, раманса, санета, трыялета, вершарандэля і верлібра.

У творчасці Ніла Гілевіча ў параўнанні з Максімам Багдановічам тэма кахання выяўлена не так шырока, але яго таксама можна назваць песняром кахання, які раскрыў прыгажосць і глыбіню пачуццяў да жанчыны. Як адзначае А.І. Бельскі, “лірыка кахання Н. Гілевіча – гэта мілагучнасць слова, тонкі водар любоўнага хмелю, узнёсласць і асвечанасць воблікам каханай [2, с. 135], якая, як і ў М. Багдановіча, успрымаецца як мадонна, багіня: “Мілая! Што ты ў мяне адабрала! / Ці разумееш ты гэта сама? / Штосьці такое, што сэнсу не стала. / Што ні задумаю – сэнсу няма!” [3, с. 15].

У адрозненне ад трагічнай наканаванасці лёсу і няыздзейсненага кахання Максіма Багдановіча, Ніл Гілевіч пражыў доўгае і шчаслівае жыццё з адзінай каханай жанчынай, з якой пазнаёміўся яшчэ ў студэнцкія гады.

Менавіта ёй прысвечаны ўсе інтымныя вершы, якія ўяўляюць сабой узвышаную споведзь душы і сэрца паэта.

Вершы пра каханне, напісаныя з 1953-га па 2003-ці год, склалі паэтычны зборнік Ніла Гілевіча “...І плямы на табе няма”. У прадмове да кнігі аўтар прызнаецца, што гэтую кніжку я прысвячаю жанчыне, з якой іду поруч – праз нягоды і радасці жыцця – ужо амаль паўстагоддзя. Прысвячаю з пачуццём любові і ўдзячнасці. Калі б не яна, я не зрабіў бы і палавіны таго, што зрабіў – і ў літаратуры, і ў навучы, і ў грамадскай чыннасці. У кнізе

Святога Письма “Песня песняў Саламонавых” калісьці, яшчэ ў студэнцкія гады, вычытаў: “Ты ўся прыўкрасная, абранніца мая, і плямы няма на табе”. Менавіта гэтыя словы прыйшлі мне на памяць, калі думаў, як назваць свой маленькі “лірычны раман” [3, с. 3]. Гэты маленькі лірычны раман у вершах моцны вялікім каханнем творцы, асветленым узаемным пачуццём.

У творах Н. Гілевіча адбіліся розныя душэўныя станы – ад пачуцця закаханасці, акрыленасці каханнем, удзячнасці каханай за той прасвет у зорках залатых...” (“Здзіўляешся: за што табе я ўдзячны?”), зведаных ў пэўны час смутку і горычы часовага расстання (“Над белым святам сумавала танга...”) да драмы чалавека, які перажыў найцяжэйшую страту – смерць сваёй каханай. Радасць і сум, трывога і адчай у паэта з’яднаны высокім напалам пачуццяў.

Каханне дапамагае перамагчы душэўную адзіноту і безнадзейнасць, і таму гэтае пачуццё ў лірычным свеце Н. Гілевіча набывае вялікую духоўную першакаштоўнасць: “З таго, што суджана на свеце людзям, / Хай неба нас адным благаславіць: / Душэўнай згодай аж да дзён апошніх, / Каб на крутых заломах зім і лет – / Ні ўдар злабы, ні лёсу горкі досмех / Не раздваіў наш непадзельны свет” [3, с. 10].

Каханне – гэта “храм і апірышча душы Гілевіча-паэта. Любоў-каханне да Радзімы ў яго як бы падсвечваецца і прывяраецца пачуццём кахання да жанчыны” [2, с. 135]. Каханне набывае асаблівую прыгажосць, калі яго носбіты выяўляюць і глыбінную любоў да Бацькаўшчыны: “Мой сіні бор, мой родны бор зялёны!... / Ён ёсць у кожнага – свой бор, што вабіць, / Свой мілы кут, свае бярозы і клёны, / Гісць свая лясная тайна, мабыць...” [3, с. 7].

Такім чынам, у лірыцы Н. Гілевіча знайшлі трапяткое ўвасабленне і пачуццё першага кахання і “з асаблівай эмацыянальнай настраёвасцю перададзены “сум апошняга расстання”, і іншыя душэўныя пачуцці-перажыванні, якія выказваюцца на хвалі пяшчотнага лірызму, з вялікай любасцю і закаханасцю сэрца” [2, с. 135]. Па сутнасці, у вершах паэта гучыць музыка кахання – узвышаная і прачулая, якая акрыляе, ратуе і перайначвае быццё.

Літаратура:

1. Багдановіч, М. Збор твораў: у 2-х т. / М. Багдановіч. – Мінск, 1968. – Т.1: Вершы, паэмы, пераклады. – 552 с.
2. Бельскі, А. Краса і смутак / А. Бельскі. – Мінск, 2000. – 237 с.
3. Гілевіч, Н. ...І плямы на табе няма: Лірычны раман / Ніл Гілевіч. – Мінск, 2003. – 26с.
4. Навуменка, І. “Як зрабілася, што пакахаў цябе я...”: Жаночыя вобразы ў творчасці М. Багдановіча // Роднае слова. – 1997. – №11. – С.30 – 43.
5. Ляшук, В. “Маладыя гады, маладыя жадання!” Вершы Максіма Багдановіча пра каханне ў курсе беларускай літаратуры для X класа / В. Ляшук // Роднае слова. – 2003. – №3. – С. 102 – 107.
6. Тарасюк, Л. Пад зоркай Венеры. Лірыка кахання ў паэзіі Максіма Багдановіча / Л.Тарасюк // Роднае слова. – 1997. – №4. – С.34 – 47.